

УДК 811.161.2:165.194.

Г. М. Труба

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики

КАТЕГОРІЯ СТАНОВОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ КАРТИНІ СВІТУ. ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Проблематика дослідження картини світу не є новою для вітчизняного мовознавства, але не втрачає актуальності і сьогодні. Для поглиблення, удосконалення і розширення знань про неї використовують різні підходи. Одним із сучасних методів дослідження є інтеграційний підхід, який об'єднує діалектично різні підходи (диференційний і інтегральний), а отже і охоплює теоретичну і практичну базу всіх раніше застосованих методів, а зокрема і лінгвоконцептологічний підхід, який, з одного боку, обумовлений етнокультурними і соціокультурними константами суспільства, а, з іншого, – закономірностями її знакової фіксації. Лінгвоконцептологічний підхід дає змогу об'єднати функціональний, концептологічний і прагматичні підходи до вивчення того чи іншого явища і побудувати модель-матрицю певного явища. У статті було розглянуто категорію становості не випадково, адже вона є складовою частиною предикації, яка в свою чергу є первинною формою мислення, а отже може містити питоми національні риси свідомості. Предметом дослідження є вивчення категорії становості за інтегративного підходу, а об'єктом дослідження – вивчення категорії становості з точки зору лінгвоконцептологічного підходу. Актуальність теми полягає в тому, що незважаючи на певні розробки питання категорії становості, вони є розрізненими і неадаптованими до вимог сучасності, а актуальність запропонованого підходу полягає в певному новаторстві висвітлення питання та нестабільності отриманих результатів (адже з точки зору мовна ситуація не є сталою константою). Матеріалом дослідження є анкети 100 респондентів (50 – жінок і 50 – чоловіків віком від 18 до 67 років), які були опитані шляхом особистого спілкування.

Ключові слова: картина світу, концепт, лінгвоконцептологічний підхід, лінгвоконцептологічна модель, категорія становості, інтегративний підхід.

Дослідження власної мовної картини світу є важливим завданням для лінгвістів, адже встановлення істинної картини світу, проникнення у глибинні шари семантики, способу мислення нації не тільки допоможе зрозуміти різні процеси в історичному дискурсі, але й дасть можливість прогнозувати реакції суспільства у майбутньому. Мовна картина світу є невід'ємною частиною національної культури, яка з одного боку є чинником, що впливає на картину світу, а з іншого – сама знаходиться в її полоні.

Сучасна лінгвістика все більше і більше прагне до інтеграції надбань різних галузей знань з приводу одного питання до спільного знаменника. Так, є очевидним, твердження, що без пояснення загальної ситуації у суспільстві, без розуміння загальних векторів його руху не можна пояснити суто лінгвістичні явища. Отже, темою для дослідження категорія становості з точки зору лінгвоконцептологічного підходу.

Проблематика дослідження картини світу не є новою у лінгвістиці, її витoki заклали ще В. Гумбольдт, Л. Вайсгербер, Е. Сепир, Б. Уорф. Для дослідження виокремлюють дві магістральні напрями: інтегральний і диференційний [7]. Для глибинного і деталізованого дослідження явищ картини світу на сучасному етапі варто використовувати інтегративний підхід, який одночасно охоплює і інтегральний, і диференційний шлях дослідження.

На інтегративний підхід впливають активні процеси глобалізації, інформатизації, інтеграції наукових знань, пошук новітніх прикладних аспектів, визнання англійської, як мови міжкультурного спілкування і її вплив на інші національні мови. Інтегральний підхід до вивчення явища акумулює надбання комунікативно-діяльнісного, комунікативно-когнітивного, комунікативно-дискурсивного, лінгво-когнітивного, функціонально-стилістичного, лінгвокультурологічного, соціолінгвістичного, лінгвосинергитичного підходів [7].

Предметом дослідження є вивчення категорії становості за інтегративного підходу, а **об'єктом** дослідження – вивчення категорії становості з точки зору лінгвоконцептологічного підходу.

Актуальність дослідження полягає в тому, що незважаючи на певні розробки питання категорії становості, вони є розрізненими і неадаптованими до вимог сучасності.

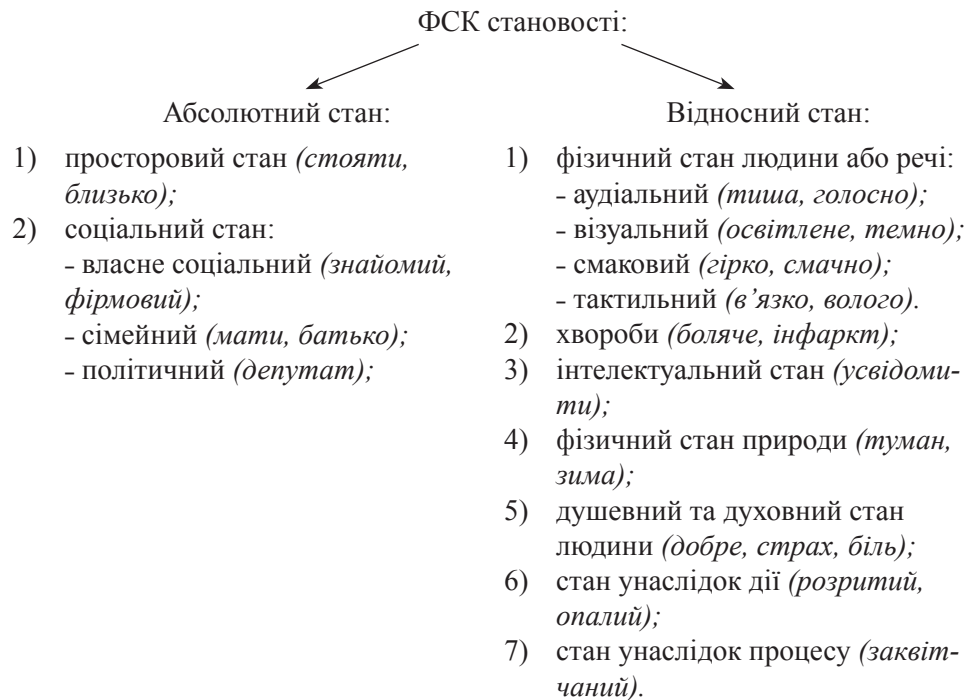
Матеріалом дослідження є анкети 100 респондентів (50 – жінок і 50 – чоловіків віком від 18 до 67 років), які були опитані шляхом особистого спілкування.

Актуальність запропонованого підходу полягає в певному новаторстві висвітлення питання та нестабільності отриманих результатів (адже з точки зору мовна ситуація не є сталою константою).

Лінгвоконцептологія виникла як продукт розвитку структурної і функціональної семантики, збагаченої результатами досліджень багатьох суміжних галузей гуманітарної парадигми. Але, безперечно, вона вийшла за межі структуралізму, втративши чіткість і простоту моделей. Базова аксіома лінгвіконцептології є визнання концепту ментальною константою, яка має множинні нетотожні виміри, що відбивають світ мовця і знаходяться в системних динамічних зв'язках із однорівневими та різнорівневими знаковими структурами [3].

У дослідженні зроблено спробу інтерпретувати функціональну парадигматику із поняттям концепт. З точки зору функціональної граматики, до становості зараховують всі лексеми та синтаксеми, які мають або повний, або частковий набір диференційних ознак гомогенності, статичності, тривалості, відносної

тимчасовості вияву, часової дискретності, неконтрольованості, орієнтованості на суб'єкт, граматичні зв'язки предиката з пасивними суб'єктами і відсутність об'єкта, що пов'язано з валентними властивостями слів. Лексеми, що мають повноту вияву цих ознак є центром категорії становості, а ті, що не мають повноту вияву – до периферії. Можна навести таку класифікацію категорії [6]:

Робота охоплює структурну і смислову площину поняття становості. Представники структурної семантики досліджують лише значення у межах мовної системи, для психолінгвістів актуалізуються проблеми співіснування та функціонування смислів у свідомості носія мови, лінгвікультурологія намагається синтезувати поняття концепту, узгодити внутрішнє і зовнішнє [6].

Вихідною точкою є аксіома трирівневої структури концепту: понятійне, образне і ціннісне. Саме ця модель структури обумовлена усвідомленням принципів мовного осягнення світу – виділення актуального фрагменту досвіду, який переживається зараз (ціннісний вимір), запам'ятовування цього досвіду (образний рівень) і його пояснення (понятійний рівень) [колесов 2004].

Виходячи із трирівневої структури концепту, легко можна генерувати лінгвосоєміотичну модель, яка є функціональною одиницею для розгляду та вивчення лінгвістичного явища в його системних та функціональних зв'язках більш узагальненого рівня [3, с. 6].

Лінгвістичне моделювання дає відповідь на три наріжні питання: «Що це?», «Які різновиди цього явища є?», «Якими мовними способами це явище пред-

ставлено у мові?». Ці питання дають змогу структурувати лінгвoseміотичну модель цінностей, які є абсолютним орієнтиром поведінки національної спільноти, тобто відповісти на питання: «Чому саме та чи інша психологічна модель домінує у певних ситуаціях для певного етносу?». А, як наслідок, це пріоритетне питання для сучасності.

Отже, структурувавши основні поняття семіотики та концептології, варто розглянути процес семіозису (процес функціонування знака), який складається із кількох компонентів [3, с. 6]:

- знаковий засіб (тіло знаку);
- десигнат (на що вказує знак);
- інтерпританта (вплив, через який об'єкт сприймається як знак);
- інтерпретатор (той, хто інтерпретує знак).

Знак, в свою чергу, як спосіб передання інформації має зміст і форму. Де зміст націлений на позначення позамовної реальності (семантичний аспект), а під час використання самого знака транслюється інформація не тільки про об'єкт, але і про самого мовця (прагматичний аспект), а витлумачення знака обумовлено знаннями його співвідношення з іншими знаками в знаковій системі (синтаксичний аспект) [3, с. 6; 5 с. 39, 42]. Ця схема є більш вмотивованою ніж класична трирівнева схема [3, с. 6]. Певні вчені пропонують також окремим рівнем вводити співвідношення знака і його форми, що є сигматичним рівнем [3, с. 6, 2, с. 25].

Отже, дистинкція між інтерпритантою і інтерпретаторому межах базової схеми семіозису не є відповідним, тому перед нами постає класичний аристотелевський семіотичний трикутник: предмет – звук – душевний стан [3, с. 7].

У соціолінгвістичному експерименті було обрано за основу класичний трикутник за Аристотелем, уточнивши його схемою за В. І. Карасиком, де пропонувалось відповісти на три запитання:

1. «Що є для вас категорія становості?» – це питання відповідає понятійному рівню і становить у Аристотилевській конструкції «предмет»;
2. «Які слова ви зараховуєте до категорії становості?» – це питання відповідає «образному рівню» і становить у Аристотилевській конструкції «звук»;
3. «Які емоції у вас викликає категорія становості і слова, що її позначають?» – це питання відповідає «ціннісному рівню» і становить у Аристотилевській конструкції «душевний стан».

У групу опитування входили респонденти віком від 18 до 70 років, із співвідношенням 50% / 50% із рідною мовою спілкування російська і українська приблизно у співвідношенні 50% / 50%, але питомою рисою, не залежно від мови спілкування респонденти ідентифікували себе як «українці» Отримали наступні результати, незалежно від статі і мови спілкування:

У відповідь на перше запитання «Що є для вас категорія становості?» (понятійний рівень / предмет) респонденти визначили становість як стан душі і тіла, матеріальний стан. Цікавим є фактом, незважаючи на те, що стан респон-

денти у більшості випадків визначали як певний процес чи наслідок процесу, характеризували його через іменникові конструкції.

У відповідь на перше запитання «Які слова ви зараховуєте до категорії становості?» (образний рівень / звук) респонденти до категорії становості уналежнили такі слова, як *агресія, апатія, бажання, біль (3), благополуччя, бути (2), буття, весело (3), відсутність проблем, відчуття, віра, властивість речей (2), газ, гармонія (2), депресія (2), добрий стан, добро, душевний стан (12), еволюція, емоції (3), жарко, життя, задоволення, закриті двері, занепад, збудженість, здоров'я (5), злість, зосередженість, існувати, інфляція, крик душі, лід, лінь, любов (3), **настрій (6), ненависть, нерухомий, переживання (2), піднесеність, почуття, порив, посмішка, процес, радість (5), рівновага (4), родина (4), роздратованість (3), рух, самореалізація, симпатія, сидіти, спокійний (10), стабільність (1), стан речей (5), стомлений, страждання, статичність, страшно, схвильованість (2), сум (4), тиша, фізичний стан (4), фінансовий стан (8), форма, хвороба, хворобливість, холодно, читати, широка душа, щастя (6).***

У відповідь на третє запитання «Які емоції у вас викликає категорія становості і слова, що її позначають?» (ціннісний рівень / душевний стан) респонденти зазначили наступні емоції: **позитивні (12), нейтральні (12), щирість, відкритість, збудження, приємність, душевність, ностальгічність (2), психічний розлад, зацікавлення, спокій (6), душевність, схвильованість, рівновага (2), піднесеність (2), безмежність, спостерігач, негативі, страх (2), сором, злість, сон (2), відпочинок, нестабільність, невизначеність, стабільність (2), задумливість, радість (3), надія, фантазії, негативний (4), пасивність, стурбованість, поганий настрій, задоволеність, закоханість, щастя, тривога.**

Отже, категорія становості не є книжною, а є зрозумілою і актуальною у мовленні (всі респонденти давали кілька варіантів). Хоча відносний стан є активнішим у свідомості, ніж абсолютний із ціннісним позитивним забарвленням.

Література

1. Жаборюк О. А. Проблема психогинези крізь призму теорії логіко-граматичної динаміки / О. А. Жаборюк // Мовознавство. – 2009. – №6. – С. 3 – 14.
2. Зеґет В. Элементарная логика / В. Зеґет / Пер. с нем. И. М. Морозовой. – М.: Высшая школа, 1985. – 256 с.
3. Карасик В. И. Языковая матрица культуры / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2013. – 320 с.
4. Колесов В. В. Язык и ментальность / В. В. Колесов. – СПб.: Петербургское востоковедение, 2004. – 240 с.
5. Моррис Ч. Основания теории знаков / Ч. Моррис // Семиотика // Под ред. Ю. С. Степанова. – М.: Радуга, 1983. – С. 39 – 89.
6. Труба Г. М. Функціональна взаємодія категорій становості та аспектуальності в українській мові: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Г. М. Труба. – Одеса, 2014. – 209 с.
7. Хомутова Т. Н. Научные парадигмы в лингвистике / Т. Н. Хомутова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. - № 35 (173). – Филология. Искусствоведение. – Вып. 37. – С. 142 – 151.

References

1. Zhaboryuk O. A. Problema psihoginezi krIz prizmu teorIYi logIko-gramatichnoYi dinamIki / O. A. Zhaboryuk // Movoznavstvo. – 2009. – № 6. – S. 3 – 14.
2. Zeget V. Elementarnaya logika / V. Zeget / Per. s nem. I. M. Morozovoy. – M.: Vysshaya shkola, 1985. – 256 s.
3. Karasik V. I. Yazyikovaya matritsa kulturyi / V. I. Karasik. – M. : Gnozis, 2013. – 320 s.
4. Kolesov V. V. Yazyik i mentalnost / V. V. Kolesov. – SPb.: Peterburgskoe vostokovedenie, 2004. – 240 s.
5. Morris Ch. Osnovaniya teorii znakov / Ch. Morris // Semiotika // Pod red. Yu. S. Stepanova. – M.: Raduga, 1983. – S. 39 – 89.
6. Truba G. M. Funktsionalna vzaEmodIya kategorIy stanovostI ta aspektualnostI v ukraYinskIy movI: dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / G. M. Truba. – Odesa, 2014. – 209 s.
7. Homutova T. N. Nauchnyie paradigmyi v lingvistike / T. N. Homutova // Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2009. - № 35 (173). – Filologiya. Iskusstvovedenie. – Vyip. 37. – S. 142 – 151.

Truba G. M.

CATEGORY OF STATE IN THE UKRAINIAN PICTURE OF THE WORLD: THE LINGUISTIC-CONCEPTUAL APPROACH

The problem of studying the picture of the world is not new to our linguistics, but it does not lose its relevance today. Different approaches are used to deepen, refine and expand the knowledge about it. One of the modern research methods is the integration approach, which combines dialectically different approaches (differential and integral), and therefore it covers the theoretical and practical basis of all previously applied methods, and in particular the linguistic-conceptual approach, which, on the one hand, is due to ethnocultural and the sociocultural constants of society, and, on the other hand, the laws of its sign fixation. The linguoconceptual approach allows us to combine functional, conceptual and pragmatic approaches to the study of a particular phenomenon and to construct a model-matrix of a certain phenomenon. In the article, the category of state was considered not by chance, since it is an integral part of predication, which is the primary form of thinking, and therefore may contain specific national features of consciousness. The subject of the article is to study the category of state with the help of the integrative approach, and the object of the study is to study the category of state in terms of the linguaconceptological approach. The applicability of the topic is in the fact that, despite of the certain developments, the question of the category of state is distinct and unadapted to the requirements of the present, and the relevance of the proposed approach consists in a certain innovation in the coverage of the issue and the instability of the results obtained (in terms of the language situation, it is not a constant constant) . The research material is a questionnaire of 100 respondents (50 - women and 50 - men aged 18-67) who were interviewed through personal communication. The result of the research is the category of state is not bookable, but is understandable and relevant in the speech (all respondents provided several options). Although the relative state is more active

in consciousness than the absolute value with a positive sense .

Keywords: *world picture, concept, lingual-conceptual approach, linguistic-conceptual model, category of statehood, integrative approach.*